

ГУМАНИТАРНЫ ВЕКТАР ВЫШЭЙШАЙ АДУКАЦЫІ Ў ЭПОХУ ШТУЧНАГА ІНТЭЛЕКТУ: ТРАНСФАРМАЦЫЯ КАМУНІКАЦЫІ І РОЛЯ SOFT SKILLS

Л. Р. Хмель

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
Khmeler@bsu.by*

Артыкул прысвечаны ўплыву тэхналогій штучнага інтэлекту, у прыватнасці вялікіх моўных мадэляў (ChatGPT, Gemini, DeepSeek, GigaChat), на сістэму вышэйшай адукацыі. Разглядаецца трансфармацыя роляў выкладчыка і студэнта ва ўмовах імклівай лічбавізацыі. Аўтар падкрэслівае дваісты характар укаранення штучнага інтэлекту. Адмысловая ўвага нададзена змене камунікатыўных мадэляў і неабходнасці захавання чалавечага ўзаемадзеяння як ключавога элемента адукацыйнага працэсу. Робіцца выснова аб неабходнасці гарманічнага суіснавання ШІ і чалавека, дзе штучны інтэлект выступае як інструмент, а выкладчык – як настаўнік, які фарміруе каштоўнасці і развівае ўнікальныя чалавечыя кампетэнцыі.

Ключавыя словы: штучны інтэлект; вышэйшая адукацыя; ШІ-цыютары; выкладчык; студэнт; камунікацыя; чалавек.

ГУМАНИТАРНЫЙ ВЕКТОР ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЭПОХУ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ТРАНСФОРМАЦИЯ КОММУНИКАЦИИ И РОЛЬ SOFT SKILLS

Е. Р. Хмель

*Белорусский государственный университет,
ул. Кальварийская, 9, 220004, г. Минск, Республика Беларусь,
Khmeler@bsu.by*

Статья посвящена влиянию технологий искусственного интеллекта, в частности больших языковых моделей (ChatGPT, Gemini, DeepSeek, GigaChat), на систему высшего образования. Рассматривается трансформация ролей преподавателя и студента в условиях стремительной цифрови-

зації. Автор падкрэчвае двойственный характар внедрення искусственного интеллекта. Особое внимание уделено изменению коммуникативных моделей и необходимости сохранения человеческого взаимодействия как ключевого элемента образовательного процесса. Делается вывод о необходимости гармоничного сосуществования ИИ и человека, где искусственный интеллект выступает как инструмент, а преподаватель – как учитель, формирующий ценности и развивающий уникальные человеческие компетенции.

Ключевые слова: искусственный интеллект; высшее образование; ИИ-тьютор; преподаватель; студент; коммуникация; человек.

Укараненне тэхналогій штучнага інтэлекту (далей ШІ), у прыватнасці, вялікіх моўных мадэляў накітал ChatGPT, Gemini, DeepSeek і GigaChat, азначае сабой новую эру ў лічбавай трансфармацыі вышэйшай адукацыі. ШІ перастае быць футурыстычнай канцэпцыяй, ператвараючыся ў паўсядзённым інструмент для студэнтаў і выкладчыкаў, які выкарыстоўваецца для аптымізацыі і персаналізацыі навучальнага працэсу. Гэта паўсюднае пранікненне тэхналогій ставіць перад сістэмай адукацыі экзістэнцыйныя пытанні, якія выходзяць далёка за межы тэхнічнай інтэграцыі. Ключавая праблема, якая патрабуе глыбокага навуковага асэнсавання, заключаецца ў тым, як ШІ уплывае на фундаментальныя аспекты адукацыйнага працэсу – камунікацыю і міжасобасныя зносіны паміж яго асноўнымі суб'ектамі: выкладчыкам і студэнтам.

Імклівае распаўсюджванне ШІ прывяло да значных змен як у дыдактычных падыходах, так і ў аперацыйнай дзейнасці ўніверсітэтаў. Гэтыя змены носяць дваісты характар, выступаючы адначасова каталізатарам аптымізацыі і крыніцай новых выклікаў.

Нейрасістэмы адыгрываюць вялікую ролю ў аўтаматызацыі манатонных і рэсурсаёмістых задач. Так, нейрасеткі здольныя правяраць граматыку і арфаграфію ў студэнцкіх працах, таксама праводзіць аб'ектыўную ацэнку ў вялікіх групах, зніжаючы суб'ектыўнасць, якая часта ўскладняе традыцыйны падыход. Аўтаматызацыя гэтых задач вызваляе каштоўныя рэсурсы, якія выкладчык можа накіраваць на больш творчую працу: пошук індывідуальнага падыходу да «праблемных» вучняў, распрацоўку новых метадык навучання і неспрэдных зносінаў са студэнтамі. Такім чынам, штучны інтэлект не замяняе выкладчыка, а хутчэй узмацняе яго чалавечую, ментарскую ролю. Для студэнтаў ШІ-інструменты спрашчаюць пошук і апрацоўку інфармацыі,

дазваляючы злучаць вялікія аб'ёмы тэксту, падбіраць навуковыя артыкулы і аналізаваць літаратуру, што значна эканоміць час і сілы. «У сістэме вышэйшай адукацыі ІІІ дазваляе ўсім суб'ектам адукацыйных зносін атрымліваць і апрацоўваць дадатковую інфармацыю для павышэння выніковасці адукацыйнай дзейнасці. Для студэнтаў яго выкарыстанне – магчымасць хутчэй атрымаць і больш эфектыўна засвоіць неабходную інфармацыю» [1]. Вялікія моўныя мадэлі могуць выступаць у ролі віртуальных рэпетытараў і асістэнтаў, прапануючы індывідуальныя тлумачэнні, дадатковыя прыклады і заданні. Гэта вядзе да паўсюднага з'яўлення ІІІ-цытатараў, здольных забяспечыць індывідуальную падтрымку кожнаму навучэнцу 24/7, дапаўняючы, але не замяняючы выкладчыка.

Узаемадзеянне паміж выкладчыкам і студэнтам перажывае радыкальныя змены. Традыцыйная мадэль, дзе выкладчык з'яўляецца галоўным носьбітам і транслятарам ведаў, адыходзіць у мінулае, бо ўсю факталагічную інфармацыю можна лёгка знайсці ў сетцы. Са з'яўленнем ІІІ-сістэм, здольных імгненна падаваць інфармацыю, роля выкладчыка трансфармуецца. Выкладчык становіцца «сакральнай фігурай», якая перадае не толькі інтэлектуальны, але і жыццёвы досвед, фарміруючы светапоглядныя асновы і каштоўнасны падмурак у свядомасці студэнта для стварэння цэласнай асобы. Адною з ключавых задач сучаснага выкладчыка ва ўніверсітэце становіцца навучанне студэнтаў навыкам аналізу і ацэнкі інфармацыі, якая генеруецца ІІІ. У першую чаргу гэта ўключае ў сябе навучанне промпт-інжынірынг – уменню ствараць выразныя і эфектыўныя промты, а таксама стратэгіям верыфікацыі інфармацыі. Больш за тое, выкладчыкі адыгрываюць ключавую ролю ў этычным настаўніцтве, арганізуючы абмеркаванні пытанняў аўтарскага права, канфідэнцыйнасці дадзеных і алгарытмічнай прадузятасці.

Студэнт не з'яўляецца пасіўным атрымальнікам ведаў. Ён ператвараецца ў актыўнага ўдзельніка, які павінен умець узаемадзейнічаць з нейрасеткамі. Гэта патрабуе развіцця навыкаў, якія ІІІ не можа замяніць, – так званых «гнуткіх навыкаў» (soft skills): камунікацыі, каманднай працы, эмацыйнага інтэлекту, крэатыўнасці і адаптыўнасці. Аднак разам з тым варты адзначыць і прыкметную адмоўную карэляцыю паміж частым выкарыстаннем штучнага інтэлекту і ўменнем крытычнага мыслення. Гэта з'ява атрымала назву «кагнітыўнае выгрузэнне» (cognitive offloading), калі чалавек дэлегуе штучнаму інтэлекту складаныя разумовыя працэсы, што з часам аслабляе яго ўласныя здольнасці.

Гэта рызыка асабліва высокая сярод моладзі і, на наш погляд, з'яўляецца самай вялікай пагрозай высокаінтэлектуальнага чалавека.

Уплыў ІІІ на камунікацыю – складанае і шматграннае пытанне. Штучны інтэлект, прызначаны для індывідуалізацыі, нясе ў сабе патэнцыйную пагрозу для сацыяльнага навучання, якое з'яўляецца неад'емнай часткай вышэйшай адукацыі. Са з'яўленнем віртуальных цыютараў і персанальных асістэнтаў студэнты могуць усё больш спадзявацца на тэхналогіі для вырашэння навучальных задач, што можа прывесці да зніжэння міжасобаснага ўзаемадзеяння. Даследчыкі праводзяць паралелі паміж ростам папулярнасці ІІІ і сацыяльнымі сеткамі, папярэджваючы аб падобных рызыках: паслабленне сацыяльных сувязяў, рост пачуцця ізаляцыі і зніжэнне навыкаў каманднай працы. Гэты парадокс заключаецца ў тым, што празмерная персаналізацыя навучання, якая з'яўляецца асноўнай перавагай ІІІ, можа прывесці да зніжэння ўменняў міжасобаснага ўзаемадзеяння, што прэрэчыць патрабаванням сучаснага рынку працы, дзе камандная работа і камунікацыя з'яўляюцца ключавымі кампетэнцыямі.

У адказ на рызыкі ізаляцыі педагогіка павінна мэтанакіравана ўзмацняць элементы, якія патрабуюць чалавечай камунікацыі. Групавыя праекты, дэбаты і сумесныя даследаванні становяцца больш важнымі, чым калі-небудзь. Яны дапамагаюць развіваць навыкі супрацоўніцтва, лідарства і вырашэння праблем, якія не могуць быць дэлегіраваны машыне. Метады ацэнкі павінны быць адаптаваны пад новыя рэаліі, каб выяўляць не толькі індывідуальны ўклад студэнта, але і яго здольнасць эфектыўна працаваць у камандзе. Такім чынам, вышэйшая адукацыя павінна факсіравацца на развіцці тых камунікатыўных кампетэнцый, якія застаюцца выключна чалавечымі: крытычнае мысленне, крэатыўнасць, эмацыйны інтэлект і здольнасць да складанага сацыяльнага ўзаемадзеяння.

Разам з тым вучоныя прагназіруюць распаўсюджванне персанальных ІІІ-памочнікаў і цыютараў, якія будуць дапаўняць, а не замяняць выкладчыкаў. Мяркуецца, што ў хуткім часе штучны інтэлект таксама будзе выкарыстоўвацца для аптымізацыі адміністрацыйных працэсаў, такіх як адбор студэнтаў, складанне расклада і аналіз паспяховасці. На рэспубліканскім узроўні будуць развівацца розныя падыходы да рэгулявання і ўкаранення ІІІ. У будучым поспех адукацыйнай сістэмы будзе вызначацца не тым, наколькі эфектыўна яна ўкараняе нейрасеткі, а тым, наколькі гарманічна яна спалучае яго магчымасці з развіццём

унікальных чалавечых якасцей. Жывыя зносіны, асабістае ментарства і магчымасць перадаваць жыццёвы досвед стануць найбольш каштоўным «таварам» у сферы адукацыі. Акцэнт будзе змешчаны на дыскусіі, дэбаты і сумеснае вырашэнне праблем, дзе студэнты змогуць адточваць свае навыкі камунікацыі, аргументацыі і супрацоўніцтва, выкарыстоўваючы ШІ як інструмент для падрыхтоўкі і збору інфармацыі. У выніку тэхналагічная трансфармацыя не паменшыць, а падкрэсліць незаменнасць гуманітарнага складніка і міжасобасных зносін як галоўнай канкурэнтнай перавагі.

Такім чынам, трэба прызнаць, што развіццё штучнага інтэлекту ў вышэйшай адукацыі – гэта не проста тэхналагічны прарыў, а глыбокая трансфармацыя, якая мяняе ролі выкладчыкаў і студэнтаў, пераглядае паняцце акадэмічнай сумленнасці і ставіць пад пытанне традыцыйныя метады навучання. ШІ здольны аўтаматызаваць руцінныя задачы, персаналізаваць навучанне і зрабіць яго больш эфектыўным, аднак ён не зможа замяніць жывыя зносіны, настаўніцтва і перадачу ўнікальнага досведу. Рызыкі паслаблення крытычнага мыслення і сацыяльнай ізаляцыі будуць патрабаваць ад універсітэтаў мэтанакіраванага ўзмацнення чалавечага фактара ў адукацыі.

Паспяховыя адукацыйныя мадэлі змогуць будавацца на сімбіёзе чалавека і машыны, дзе ШІ выступае як магутны асістэнт, а выкладчык – як настаўнік, які фарміруе асобу і развівае ўнікальныя чалавечыя якасці. Нягледзячы на цыфравізацыю, жывая камунікацыя і міжасобасныя зносіны застануцца ядром і галоўнай канкурэнтнай перавагай вышэйшай адукацыі.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Медведев А. В., Головятенко Т. А., Подымова Л. С.* Роль искусственного интеллекта в современной системе высшего образования // Высшее образование сегодня. 2022. № 3–4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-iskusstvennogo-intellekta-v-sovremennoy-sisteme-vysshego-obrazovaniya> (дата звароту: 09.09.2025).